

Selâhaddin Dede sağladı, bu görüşmeler sonucunda Midhat Paşa bazı şartlar ileri sürerek Abdülhamid'e destek sözü verdi. Tahta geçtikten sonra da Osman Selâhaddin Dede'ye yakın ilgisini sürdüren, zaman zaman yanına çağırıp görüşlerine başvuran sultan ondan sarayda *Meşnevî* okutmasını istedi ve aylık 1000 kuruş maaş bağlattı. Ancak II. Abdülhamid'in Kânûn-ı Esâsî taraftarlarına cephe alması, Midhat Paşa'nın Sultan Abdülaziz'in hal'inde etkisi bulunduğu suçlamasıyla saray nezdinde gözden düşmesi, Midhat Paşa ile samiriyeti bilinen Osman Selâhaddin Dede ile II. Abdülhamid arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkiledi. Sarayda verdiği *Meşnevî* derslerine son verildiği gibi maaşı da kesildi. Bu duruma çok üzülerek dergâhta uzlete çekilen Osman Selâhaddin Dede, vefatına kadar dört yıl boyunca mevlevîhânenin harem dairesinden hiç dışarıya çıkmadı, zamanını okuma ve yazmanın dışında hastalığıyla uğraşarak geçirdi. 12 Şubat 1887 tarihinde Bahariye Mevlevîhânesi'nde damadı Hüseyin Fahreddin Dede'nin yanında misafir iken vefat etti. Cenaze namazı Eyüp Camii'nde kıldıktan sonra Yenikapı Mevlevîhânesi'ne defnedildi. Vefatına müntesiplerinden olan şair Müstecâbizâde İsmet Bey, "Etti Hakk'a can fedâ Osman Selâhaddin Dede" mısraını tarih düşürmüştür.

Eserleri. 1. *Risâle-i Vahdet-i Vücûd*. Tasavvuf erbabına saldırlarıyla tanınan Harputlu İshak Efendi'ye cevaben kaleme alınmış bir risâledir. 2. *el-Lisânü'l-Muhammediyye fî mâ çalle bihi'l-İseviyye*. Eserde Hıristiyanlığın nasıl bâtil bir din haline geldiği anlatılır. 3. *Ahlâk-ı Mülûk*. Şehzade Reşad (Sultan Reşad) adına yazılan eser hükümdarlarda bulunması gereken niteliklerden söz eder. 4. *Hâşiye-i Meşnevî*. *Meşnevî* dersleri sırasında yaptığı şerhleri ihtiva eden eser, oğlu Mehmed Celâleddin Dede'nin yirmi yıl devam eden şeyhliği sırasında yaptığı *Meşnevî* derslerinde yararlandığı bir kaynak olmuştur. Bu eserler 1906 yılında dergâh kütüphanesinde çıkan yangın sonucunda tamamen yanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Nutkî Dede – Abdülbâki Nâsir Dede, *Defter-i Derişân-II*, İSAM Ktp., nr. 18112, vr. 3^b, 6^b vd.; a.e.: *Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri* (haz. Bayram Ali Kaya – Sezai Küçük), İstanbul 2011, s. 217, 219, 221 vd.; Mehmed Kemâleddin Dede, *Terâcim-i Ahvâl*, Bâki Baykara Arşivi, s. 1-10; Mehmed Tâhir, *Yenikapı Mevlevîhânesi Postnişini Şeyh Celâleddin Efendi Merhum*, İstanbul 1326, s. 9; İhtifalci Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, İstanbul 1329, s. 160-201, 204; *Sicill-i Osmânî*, II, 189; III, 300, 451; *Osmanlı Mül-*

liferi, I, 133, 171; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş – Ali Yılmaz), İstanbul 2006, V, 240-242; *Türkiye Maarif Tarihi*, I, 193-194, 207, 241-243; İbnülemin, *Son Sadriazamlar*, I, 25; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 220-221; Mustafa Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, İstanbul 1990, s. 302-304; a.mlf., "Tanzimat Dönemi ve Tasavvufî Hayat", *Tanzimatın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler*, Ankara 1991, s. 301; Ekrem İşin, "Modernleşme Çağında Mevlevîlik: Siyaset, İdeoloji ve Örgütlenme", *X. Milli Mevlânâ Kongresi, Tebliğler* (haz. Haşim Karpuz v.dğr.), Konya 2002, I, 227-236; a.mlf., "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhâneler", *İstanbul*, sy. 4, İstanbul 1993, s. 119-131; a.mlf., "Yenikapı Mevlevîhânesi", *DBİst.A*, VII, 479; Sezai Küçük, *Mevlevîlîğin Son Yüzyılı*, İstanbul 2007, s. 122-131, 368-372; Bayram Ali Kaya, *Tekke Kapısı, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları*, İstanbul 2012, s. 193-201; Hür Mahmut Yücer, "Eyüp'te Hâtûniye Tekkesi ve Tenşitü'l-Muhibbîn bi Menâkub-ı Hâce Hüsameddin", *Tasavvuf*, sy. 10, Ankara 2003, s. 241-244.

BAYRAM ALI KAYA

OSMAN YAHYÂ

Osmân b. İsmâil el-Hâc Bekrî Yahyâ
(1919-1997)

İbnü'l-Arabî'nin eserleri üzerinde yaptığı çalışmalarla tanınan Suriyeli fikir adamı, nâşir.

Halep'in 50 km. batısında bugün İdlîb'e bağlı olan Ermenâz köyünde doğdu. Babası 1926'da vefat edince annesiyle birlikte Halep'e dayısının yanına gitti. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı, 1940'ta dinî ilimler alanında üniversiteye giriş imtihanını başarıyla verdi. Bir süre Halep Amerikan Koleji'nde Arapça okuttu ve Fransızca'sını geliştirdi. 1942'de Ezher Üniversitesi'ne girdi, fıkıh öğrenimi gördüğü bu üniversiteden 1946'da mezun oldu, ardından Paris'e gitti. Mukayeseli fıkıh, modern Batı hukuku, antik Yunan ve Ortaçağ felsefesi alanında çalışmaya başladı. Kahire'de ilişki kurduğu Institut Dominican d'Etudes Orientales çevresinden Dominik papazları Georges Chehata Anawati, Jacques Jomier ve Serge de Beaureceuil'in aracılığıyla Paris yakınlarında Fransız Dominikenler'in eğitim merkezi olan Saulchoir'e yerleşti. Bir süre sonra mukayeseli hukuk öğrenimini bırakıp Saulchoir'de verilen derslere katıldı ve buradan Ortaçağ felsefesi alanında diploma aldı. Kahire'ye dönerek Ezher'de fıkıh üzerine doktora çalışması yaptı. 1952'de tezini tamamlayınca tekrar Paris'e gitti ve Sorbonne Üniversitesi'nde Louis Massignon'un danışmanlığında ikinci bir doktora tezi hazırlamaya başladı. 1954'te Massignon'un ara-

cılığıyla Centre National de la Recherche Scientifique'e araştırmacı olarak girdi. 1958'de tamamladığı ikinci doktorası, asil tez olarak *Histoire et classification de l'œuvre d'Ibn Arabi*, tamamlayıcı tez olarak İbnü'l-Arabî'nin *et-Tecelliyâtü'l-ilâhiyye*'sinin iki şerhiyle (İbn Sevdekin'in *Ta'likât*'ı ve *Keşfü'l-gâyât* adlı anonim şerh) birlikte edisyon kritiğinden meydana geliyordu. Centre National'deki görevi sırasında *Encyclopædia Universalis* için "İsmâélisme" ve "İbn 'Arabi" maddelerini yazdı. Bilimsel araştırmaları dolayısıyla 1964'te Centre National de la Recherche Scientifique'ten bronz madalya kazandı. O dönemde Ecole Pratique des Hautes Etudes eğitim direktörü olan, kendisinden ders aldığı Henry Corbin ile birlikte 1963-1973 yıllarında hocalık yaptı. Ayrıca Institut Français de Recherche en Iran bünyesinde başlatılan "İran Kitaplığı" projesi kapsamında birçok eserin neşrini gerçekleştirdi. Corbin'in *Histoire de la philosophie islamique* adlı eserinin altı bölümünün telifine katkı sağladı (1964). Yine aynı dönemde Hakîm et-Tirmizî'nin *Hatmü'l-evliyâ'* adlı eserini neşretti.

Osman Yahyâ, 1970'ten itibaren mesaisini özellikle İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'sinin tahkiki üzerine yoğunlaştırdı. Bu çalışmasını *el-Fütûhât*'ın ilk nâşirlerinden olan Cezayirli devlet adamı ve sûfî Emîr Abdülkâdir el-Cezâirî'ye ithaf etti. Tahkik sırasında müellif nüshasının yanı sıra İbnü'l-Arabî'nin talebelerinden İbn Sevdekin'in nüshasıyla İstanbul Beyazıt Kütüphanesi'ndeki başka bir nüshayı ve kitabın matbu metnini (Kahire 1329) esas aldı. Eserin giriş kısmını *el-Meşriğ* dergisinde yayımladı (LXIV/2, s. 129-195). Otuz yedi cilt olarak planlanan *el-Fütûhât*'ın ilk on dört cildi Kahire'de yayımlandı (1392-1413/1972-1992; gözden geçiren İbrâhim Medkûr). Müellifin edisyon kritiğini tamamladığı XV, XVI ve XVII. ciltler neşredilmedi. *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'nin yayımı sürecinde 1975'te Ezher Üniversitesi hocalarından Kemal Ahmed Avn, itikadî problemler içerdiğini ileri sürdüğü eserin yayımının durdurulması için Mısır Kültür Bakanlığı'na açık mektup yazdı. Bunun üzerine 1978'de *el-Fütûhât*'ın VI. cildi Ezher'de oluşturulan bir komiteye sevk edildi; yapılan inceleme sonucunda eserden bazı kısımlar çıkarıldı. 1979'da ise eserin neşri resmen yasaklanarak yayımlanan ciltler piyasadan toplandı; iki yıl sonra yasak tamamen kaldırıldı.

1971'de Kahire'ye yerleşen Osman Yahyâ, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'yi yayımlar-

ken Institut Dominican d'Etudes Orientales'in Kahire'deki merkezinde gerçekleştirilen faaliyetlere de katıldı. Müslüman-hıristiyan ilişkileri üzerine yapılan konferans ve panellere başkanlık etti. Aynı enstitünün üyesi olan P. Réginald Alvèz de Sà ile birlikte *el-Fütûhât*'tan bazı seçme metinleri Fransızca'ya tercüme etmeye başladığıysa da bu proje tamamlanmadı. 1975-1984 yıllarında Hindistan ve Pakistan'a giderek -her yıl üçer ay olmak üzere- Karaçi ve Süret'teki (Bombay yakınlarında) İsmâîlî enstitülerinde İslâmî ilimler dersi verdi. Muhtemelen Mısır'daki tartışmalar sebebiyle 1991'de tamamen Süret'e yerleşti ve oradaki Arapça el yazmalarının kataloglama işini üstlendi. 1993'te memleketi Halep'e dönerek orada vefat etti (5 Kasım 1997).

Eserleri. Telif olarak sadece bir eseri olan Osman Yahyâ (*Histoire et classification de l'œuvre d'Ibn Arabi*, I-II, Damas 1964; Ar. trc. Ahmed Muhammed et-Tayyib, *Mû'ellefâtü Ibn 'Arabî: Târihuhâ ve Taş-nîfuhâ*, Kahire 1992) daha çok neşirleriyle tanınmış, bunun dışında birçok makale ve ansiklopedi maddesi yazmıştır. **Neşirleri.** 1. Hakîm et-Tirmizî, *Ĥatmü'l-evliyâ'*. Önce Beyrut'ta yayımlanan *el-Meşriğ* dergisinde neşredilmiş (LIV/4-5, s. 387-470; LV/1, s. 3-32; LV/2, s. 245-276; LV/4, s. 460-499; LVI/1, s. 57-96; LVI/2, s. 177-216; LVI/3, s. 549-596; LVI/4, s. 665-774; LVII/1, s. 3-20), daha sonra kitap halinde yayımlanmıştır (Beyrut 1385/1965). Nâşir esere yazdığı mukaddimeye Hakîm et-Tirmizî'nin *Büdüvvü's-şe'n* başlıklı risâlesini de almıştır (s. 14-32). 2. İbnü'l-Arabî, *et-Tecelliyâtü'l-ilâhiyye* (İbn Sevdekîn'in *Ta'likâ'ı ve Kitâbü Keşfi'l-gâyât fi şerhi me'ktefet 'aleyhi't-Tecelliyât* adlı anonim şerh ile birlikte). Ahmed İrâkî'nin Farsça bir mukaddime yazdığı bu eser de *el-Meşriğ* dergisinde neşredildikten sonra (LX/1, s. 103-119; LX/2, s. 206-238; LX/3, s. 333-370; LX/4-5, s. 416-518; LX/6, s. 667-740; LXI/1, s. 3-62; LXI/2, s. 147-226; LXI/3, s. 279-324; LXI/4-5, s. 457-536) gözden geçirilerek kitap halinde basılmıştır (Tahran 1367 hş./1988). 3. Henry E. Corbin, *Histoire de la philosophie islamique* (Paris 1964, Seyyid Hüseyin Nasr'la birlikte). 4. Seyyid Haydar el-Âmüfî, *Câmi'u'l-esrâr ve menba'u'l-envâr ve Nakdü'n-nü-kûd fi ma'rifeti'l-vücûd* (Tahran-Paris 1969, Henry Corbin ile birlikte). 5. a.mlf., *el-Mukaddimât min Kitâbi Naşsî'n-nüşûş fi şerhi Fuşûşî'l-ĥikem* (Tahran 1352/1974; Paris 1975; Tahran 1367 hş./1988, Henry Corbin ile birlikte). Ayrıca

Ĥatmü'l-evliyâ' ekinde de neşredilmiştir (Beyrut 1965). Âmüfî'nin bu iki eseri birer mukaddime ile Arapça ve Fransızca da neşredilmiştir (Fr. başlığı *La philosophie shî'ite*).

Makaleleri: "L'oeuvre de Tirmidî: Essai bibliographique" (*Mélanges Louis Massignon*, Damas 1957, III, 411-468); "Mission en Turquie: Recherches sur les manuscrits du soufisme" (*Revue des études islamiques*, XXVI/1 [1958], s. 11-64); "Man and his Perfection in Muslim Theology" (*The Muslim World*, XLIX/1 [1959], s. 19-29); "Aspects intérieurs de l'Islam" (*Normes et valeurs dans l'Islam contemporain*, ed. Adonis v.dğr., Paris 1966, s. 15-37 [T trc. Sabri Hizmetli, *AÜİFD*, XXVII [1985], s. 177-200]); "La condition humaine en Islam" (*Normes et valeurs dans l'Islam contemporain*, s. 48-67); "Islamisme et religions de l'Arabie" (*Ecole pratique des hautes études*, 5e section, Sciences religieuses. Annuaire 1971-1972, LXXIX [1970], s. 251-264); "eş-Şuĥufü'l-Yûnâniyye uşûlün ğayru mübâşiretin li-fikreti'l-ĥakîmi'l-müte'ellih 'inde's-Sühreverdi" (*Şihâbüddin es-Sühreverdi fi'z-zikre'l-mi'eviyeti's-sâmine li-vefâtiĥ 587 h.*, nşr. İbrâhîm Medkûr, Kahire 1394/1974, s. 321-389); "el-Ĥikmetü'l-müte'âliye fi'l-İslâm: Nuşûş târihiyye lem tünşer (Dâvûd el-Kayserî, *Kitâb fi 'il-mi't-taşavvuf*)" (*Nuşûş felsefiyye mühdât ile'd-duktür İbrâhîm Medkûr*, nşr. Osman Emîn, Kahire 1976, s. 203-280); "Remziyyetü'l-besmele 'inde 'urefâ'i's-şüfiyye" (*Dirâsât felsefiyye mühdât ilâ rûhi 'Osman Emîn*, nşr. İbrâhîm Medkûr, Kahire 1979, s. 143-206); "Theophanies and Lights in the Thought of Ibn 'Arabi" (*Journal of the Muhyiddin Ibn Arabi Society*, X [1991], s. 35-44); "La nouvelle édition des 'Futûhât al-makkiyya' au Caire et les réactions politico-religieuse qu'elle a provoquées à partir de l'Égypte" (*Los dos horizontes: Textos sobre Ibn al-'Arabi: Trabajos presentados al Primer Congreso internacional sobre Ibn al-Arabi*, Murcia, 12-14 de noviembre se 1990, ed. Alfonso Carmona Gonzalez, Murcia 1992, s. 463-482).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, neşredenin girişi, I, 27-37; H. Corbin, *L'imagination créatrice dans le soufisme d'Ibn 'Arabi*, Paris 1958, s. 6, 8, 62, 269, 278, 305; G. C. Anawati, "Textes arabes anciens édités en Égypte", *MIDEO*, XIV (1980), s. 230; Bakri Aladdin, "In Memoriam Osman Yahia (1919/1997)", *BEO*, L (1998), s. 15-18; R. Morelon, "In Memoriam Osman Yahia (1919-1997)", *MIDEO*, XXIV (2000), s. 441-447.

ABDURRAHMAN MIĥÇIOĝLU

OSMANOV, Mirkasım (1934-2010)

Türk-Tatar tarihçisi.

31 Mayıs 1934'te Doĝu Türkistan'ın Kulca (Gulca) şehrinde doğdu. Soyadı Rusça'da Usmanov, Tatarca'da Gosmanov şeklinde yazılır. Ailesi aslen Tataristan'ın Etne ilçesi Ulu Menger köyündendir. Kazakistan'a göç eden ailesi, 1917 İhtilâli'nden sonra ülkedeki iç karışıklıklardan kaçarak durum düzelince geri dönmek ümidiyle Doĝu Türkistan'a gitmiş, ancak sınırların kapatılması üzerine Sovyet vatandaşlığını koruduğu halde Çin'de ikamete mecbur kalmıştır. Kulca şehrindeki Tatar mektebinde ilk eğitimini alan Osmanov daha sonra Rus lisesine gitti ve 1955'te mezun oldu. Doĝu Türkistan'daki Tatar ve Rus mekteplerinde müslüman çocukları hem Arap hem de Kiril harfleriyle öğrenim gördüklerinden genç yaşta Arap harfli eski metinleri okumaya başladı. Ayrıca Tatar, Özbek, Uygur, Kazak ve Kırgız gibi Türk boyu mensuplarının yaşadığı Kulca'da bunların lehçelerini öğrendi.

Ailesi 1955'te Kazakistan'a dönünce Taldı Kurgan ve Almaati'da çeşitli işlerde çalıştı. 1958'de Kazan'a giderek Kazan Devlet Üniversitesi Tatar Dili, Tarihi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Tarihi bölümlerine devam etti ve 1963'te burayı bitirdi. 1964-1967 yıllarında aynı üniversitenin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Tarihi Bölümü'nde *Tatarskie narrativnye istoĥniki XVII-XVIII vv. i ih osobennosti* (XVII-XVIII. yüzyıl Tatar öyküleri ve özellikleri) adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı, ardından ders vermeye başladı. 1981'de *Jalovannie Aktı Djuçieva Ulusa XIV-XVI vv.* (XIV-XVI. yüzyıllar Cuci ulusu yarlıkları) adlı teziyle doktor unvanını aldı. 1982'de profesör oldu ve 1989 yılına kadar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Tarihi Bölümü'nün müdürlüğünü yaptı. Aynı yıl açılan Tatar Filolojisi, Tarihi ve Doĝu Dilleri Fakültesi'ne bağlı Tatar Tarihi Bölümü'nün müdürlüğüne getirildi. 1985-1991 arasında şimdiki adı Kazan Federal Üniversitesi olan Kazan Devlet Üniversitesi'nde eğitim işlerinden sorumlu rektör yardımcısı olarak görevlendirildi. 1991'de Tataristan İlimler Akademisi'ne üye seçildi ve bir süre akademinin başkan yardımcılığını üstlendi. İlimler Akademisi'nde sosyal bilimlerin etkin biçimde yer alması için büyük çaba harcadı. 1997-1999 arasında Rusya İlimler Akademisi Doĝu Araştırmacıları Birliği'nin başkanlığını yaptı. Aynı zamanda Tataristan Yazarlar Birliği